

חידוש שלא היה כמותו מימי בית שני

בשנת ה'תש"ט עמד בפני הרבנות הראשית אתגר יחיד במינו: לעצב מועד חדש בלוח השנה היהודי. התהליך היה מורכב ומרתק, ודומה שלא הסתיים עד היום. סקירה היסטורית והחלטות

שמואל כץ

חת ההחלטות החשובות, המשמעותיות והנועזות ביותר שקיבלה הרבנות הראשית מאז היווסדה, בט"ז באדר א' תרפ"א (1921), הייתה ההחלטה שהתקבלה בחודש ניסן תש"ט (1949), ולפיה יום העצמאות של מדינת ישראל החוגגת שנה לקיומה הוא יום בעל משמעות דתית, החייב בהלל והודיה לקב"ה, וחובה זו היא לדורות!

בעת קבלת החלטה זו, הרבנים הראשיים לישראל היו הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג והראשון לציון הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל. שניהם תפקדו בהרמוניה מלאה ובהערכה הדדית רבה. השקפת עולמם על תהליך הגאולה בדורות האחרונים, על הערך הרוחני שיש בהקמת המדינה ועל החובה להיות שותפים עם האומה בכאבה ובשמחתה אפשרו להם להוביל את המהלך המשמעותי הזה.

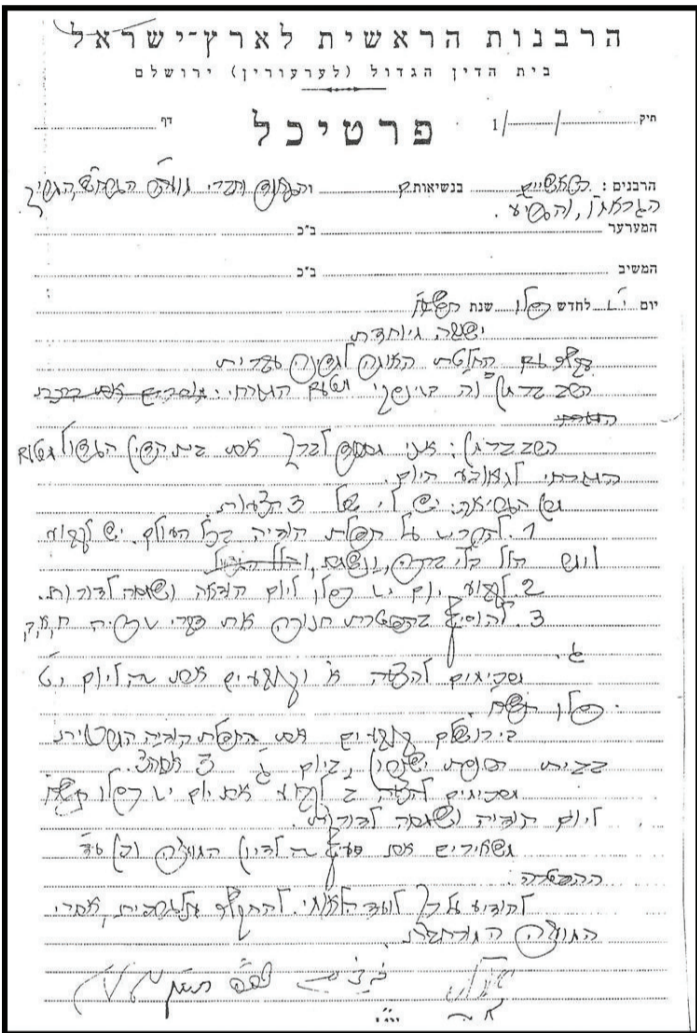
שאלות יסוד

הרבנות הראשית לא יכולה הייתה להתייחס ולהביע את דעתה בקשר ליום העצמאות, אלא רק לאחר קבלת ההחלטות בנדון בממשלה ובכנסת. ב"ג באדר תש"ט (1949) החליטה הממשלה שיום ה' באייר ייקבע כ"יום המדינה", שיוחג מדי שנה כחג לאומי רשמי. החלטה זו התפרסמה בעיתונות, והייתה ידועה לכול. ב"ב בניסן הביאה הממשלה את "חוק יום הקוממיות" לדיון בכנסת. היה זה למעשה הדיון הראשון על עיצוב דמותו של היום. חברי הכנסת הפגינו אחדות כמעט מלאה ברצון שיום זה לא יהא יום חולין, אלא בעל צביון יהודי מסורתי כשאר חגי ישראל. בסוף היום הוחלט להעביר את ההכרעה בנדון לוועדת הכנסת, אך מקוצר זמן זו החליטה למסור את ארגון החג לממשלה, בתוספת הצעה החשובה לענייננו: "נשמעה בוועדה גם הצעה בקשר להכרות החג ותוכנו, ושיתיעצו בעניין זה עם כבוד הרבנים הראשיים" (ההדגשה שלי, ש"כ).

החוק העניק אפוא את ארגון אירועי החג הלאומי לדרג השלטוני הבכיר ביותר – הממשלה. בכ"ז בניסן פרסמה ה"ועדה הממשלתית" את תוכנית יום העצמאות, ובה לא הוזכר דבר הקשור לסדר היום בבית הכנסת ולמנהגי הסעודה בבית. למחרת פרסם ראש הממשלה דוד בן-גוריון הוראות מיוחדות, טכניות בלבד, בדבר הפעלת שירותי תחבורה ודואר ופתיחת בתי אוכל, בתי קפה ובתי שעשועים. לא היה בכך כל תרומה ליצירת אווירת חג מסורתית בחוג המשפחה ובחוצות הערים. גם במגשר המיוחד שפרסמה הממשלה ליום העצמאות הראשון הייתה התעלמות מוחלטת מהעצמאות הרוחנית, ובלט בה חסרון שם ה' או פסוק כלשהו. כיצד הרבנים הראשיים התכוננו לרגע היסטורי זה? מה היה להם להציע ל"ועדה הממשלתית" שהזכרה לעיל? אילו הנחיות הם הוציאו לרבנים ולציבור הרחב לקראת החג הממשמש ובא?

בפני הרב הרצוג והרב עוזיאל עמדו שאלות הלכתיות חדשות וקשות, ששום רב בארץ ובגולה לא התמודד איתן, וזאת פחות מחודש ימים לפני יום העצמאות הראשון של המדינה. כאן ניתנה ביד הרבנות הראשית ההזדמנות להגשים לפחות חלק מחזונה – לעצב את דמותה הרוחנית של מדינת היהודים, בנתינת גושפנקא הלכתית-דתית לחג חדש בישראל – דבר שלא עשתה רבנות לפניו מאז חורבן

הרב שמואל כץ הוא רב אולפנת חורב והממ"ד התורני הרב נון, וחוקר הרבנות הראשית. המחקר שעליו מבוסס מאמר זה התפרסם בספר הרבנות הראשית לישראל: שבעים שנה ליסודה, ירושלים תשס"ב

הרבנים הראשיים שיכלו לבטל את מנהגי האבלות הנהוגים בתקופה זו, ימי ספירת העומר. נושא זה יעמוד במרכזו של ויכוח סוער במשך שנים רבות. ד. הרבנים הראשיים לא הציעו לחברי המועצה סדר תפילה מיוחד ומפורט. בשלב זה הם התכוונו רק להגיגות יתר בתפילת מנחה:

לא מצאתי כל מסמך שילמד מה השיבו חברי המועצה; ייתכן שהתשובות ניתנו בטלפון. לעומת זאת, מצאתי כרוז שהכניח הרבנות הראשית עבור הציבור הרחב: "בידיעת המועצה המורחבת ולשכות הרבנות בארץ", לקראת "יום המדינה" (עדיין לא נקבע השם הרשמי של החג). ההנחיות שנתנה הרבנות הראשית היו הפעם יותר מפורטות:

א. אין אומרים "תחנון" בשחרית ובמנחה, ואין מספידים ביום זה.

ב. בתפילת מנחה: לפני "אשרי", בעת פתיחת ארון הקודש, נושא הש"ץ תפילת

אזכרה לעילוי נשמות חיילי צה"ל שנפלו במלחמה. אחרי חזרת הש"ץ, הלל ללא הברכות לפניו ולאחריו, והרבנים דורשים מעניין היום.

ג. יש להרבות בצדקה לעניים כמו בפורים. ד. מרבית בסעודות בשילוב זמירות ושירי קודש של משוררים כר' יהודה הלוי, בין מנה למנה, ופרקי תהילים: ל, קמו, קמו, קמו, קמו. ה. לסעודות אלו יש דין של סעודת מצווה.

ממסמך זה ניתן ללמוד מספר פרטים חשובים: א. אין כל התייחסות לתפילה בליל החג. ב. אמירת ההלל נקבעה לתפילת מנחה – דבר שלא נהוג בשום חג! אני משער שהנחיה מפתיעה זו נבעה מהרצון לאפשר גם למי שעובדים במשך היום להשתתף בתפילה החגיגית אחר הצהרים. ג. אין כל התייחסות למנהגי האבלות הנהוגים בימי ספירת העומר. ד. נעשה כאן ניסיון לשוות ליום זה סטטוס הלכתי בדומה לחגים מדרבנן – חנוכה ופורים. ה. יש פירוט מדויק אילו פרקי תהילים יש לומר בסעודת החג. כרוז זה, כנראה, לא פורסם ברבים.

התנגדות חרדית

בי"א בניסן התפרסמה בעיתונות ידיעה קצרה ומפתיעה בשמה של הרבנות הראשית, וזאת מבלי להמתין להחלטה הרשמית של הכנסת, שהתכנסה לדיון בנושא זה רק למחרת:

ידיעה זו שימחה רבים מבין אלה שהעריכו את פועלה של הרבנות הראשית, עד שהיה מי שהגדירה כך: "פסק הלכה זה הוא מאורע בחייה של תורה. הוא מוכיח באיזו מידה היהדות התורנית וסמכותה הגבוהה ביותר, הרבנות הראשית, תופסת את המאורע של יום הקמת המדינה". אך השמחה לא ארכה זמן רב. כנראה שלהחלטה גורפת ונועזת זו – השוואה מוחלטת ל"ג בעומר – קמו מתנגדים בתוך המועצה ומחוצה לה, בעיקר בציבור החרדי. בביטאונה של אגודת ישראל, לאחר בירור ברבנות הראשית של תל-אביב ואחר כך אצל הרב הרצוג, נמסר שהידיעה אינה מדויקת ושהעניין עדיין נתון בדיון. הובעה שם הדרישה שלפני ההכרעה הסופית תתקבל חוות דעתם והסכמתם של כל רבני ארץ ישראל ורבני הגולה, כדי למנוע פילוג ביהדות שומרת התורה וחילול השם. דבר זה לא נעשה מקוצר זמן, ומתוך ידיעה ברורה שהסכמה כללית לא תינתן. הרב הרצוג והרב עוזיאל סברו שלרבנות הראשית, בהיותה המוסד ההלכתי העליון במדינה, יש סמכות להחליט בעצמה בנושא זה, למרות שהוא בעל משמעות כה גדולה לכל הציבור על פלגיו השונים, בארץ ובתפוצות.

מועצת הרבנות הראשית המורחבת התכנסה לדיון דחוף רק בי"ח בניסן, חול המועד פסח (בדרך כלל לא התקיימו ישיבות בחול המועד). מעיין בפרוטוקול הישיבה מתברר שהייתה נסיגה מההחלטה הנ"ל, תוך הבהרה שלפיה כשירושלים העתיקה תחזור לריבונות ישראל תדון הרבנות הראשית האם יש לבטל ביום זה את מנהגי האבלות. לגבי אופיו החגיגי של היום וסדר תפילת ההודיה בו הוחלט:

א. אין אומרים "תחנון" ביום זה.

ב. בתפילת שחרית אומרים הלל ללא ברכה,